

BANKLARNI TRANSFORMATSIYA QILISH ORQALI AKTIVLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Amirov Abdunazar Muzaffar o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

Bank tizimini transformatsiya qilish hozirgi globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida moliyaviy institutlar oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bank aktivlaridan foydalanish samaradorligini oshirish masalasi bank barqarorligi, raqobatbardoshligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy bank faoliyati an'anaviy kredit-depozit operatsiyalari bilan cheklanib qolmasdan, innovatsion moliyaviy xizmatlar, raqamli texnologiyalar va ilg'or boshqaruv mexanizmlarini joriy etishni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, banklarni transformatsiya qilish jarayoni aktivlar samaradorligini oshirishga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi omil sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bank aktivlari tarkibi va sifati bankning moliyaviy holatini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biridir. Aktivlarning samarali boshqarilishi bank daromadlilikini oshirish, risklarni kamaytirish va likvidlikni ta'minlash imkonini beradi. Transformatsiya jarayonida banklar aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish, yuqori riskli va past rentabelli aktivlar ulushini qisqartirish, real sektorni moliyalashtirishga yo'naltirilgan uzoq muddatli kreditlarni ko'paytirishga intilmoqda. Bu esa bank resurslarining iqtisodiy o'sishga xizmat qilishini kuchaytiradi va aktivlar aylanish tezligini oshiradi.

Raqamli transformatsiya bank aktivlari samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi banklarga katta hajmdagi ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish, kreditlash jarayonida qaror qabul qilish sifatini yaxshilash va operatsion xarajatlarni kamaytirish imkonini

bermoqda. Masalan, sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar tahlili asosida mijozlarning to'lov qobiliyatini aniq baholash kredit portfeli sifatini oshiradi, muammoli kreditlar ulushini kamaytiradi va natijada aktivlarning umumiy samaradorligi yuksaladi.

Banklarni transformatsiya qilish jarayonida korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish ham alohida ahamiyatga ega. Shaffoflik, hisobdorlik va mas'uliyat tamoyillariga asoslangan boshqaruv bank aktivlaridan oqilona foydalanishni ta'minlaydi. Kuzatuv kengashlari va boshqaruv organlarining strategik qarorlar qabul qilishdagi roli kuchaytirilishi, risk-menejment tizimining takomillashtirilishi aktivlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, kredit risklari, bozor risklari va operatsion risklarni kompleks boshqarish bank aktivlarining barqaror daromad keltirishini ta'minlaydi.

Transformatsiya sharoitida banklarning biznes-modellarini qayta ko'rib chiqish zarurati yuzaga keladi. An'anaviy foiz daromadlariga tayanib qolish bank aktivlari samaradorligini cheklab qo'yishi mumkin. Shu sababli banklar komission daromadlar, investitsiya faoliyati va maslahat xizmatlari ulushini oshirishga intilmoqda. Bu esa aktivlar strukturasini yanada moslashuvchan va bozor talablariga javob beradigan holatga keltiradi. Natijada bank aktivlari nafaqat daromadlilik, balki barqarorlik nuqtai nazaridan ham samarali ishlay boshlaydi.

Bank aktivlari samaradorligini oshirishda inson kapitalining o'rni ham muhim hisoblanadi. Transformatsiya jarayonida xodimlarning bilim va ko'nikmalarini oshirish, ularni zamonaviy bank texnologiyalari va moliyaviy instrumentlar bilan ishlashga tayyorlash talab etiladi. Malakali kadrlar kreditlash, investitsiya va risklarni boshqarish sohalarida sifatli qarorlar qabul qilish orqali aktivlar samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ichki jarayonlarni optimallashtirish va avtomatlashtirish mehnat unumdorligini oshirib, bank aktivlaridan foydalanish samaradorligini kuchaytiradi.

Xalqaro bank amaliyotida transformatsiya jarayonlari ko'pincha regulyativ talablarning kuchayishi bilan birga olib boriladi. Kapital yetarliligi, likvidlik ko'rsatkichlari va aktivlar sifati bo'yicha qat'iy talablar banklarni o'z faoliyatini

yanada puxta rejalashtirishga majbur etadi. Bu talablar bank aktivlarini ehtiyotkorlik bilan joylashtirish, risklarni oldindan baholash va uzoq muddatli strategiyani shakllantirishga undaydi. Natijada bank aktivlari qisqa muddatli foyda ortidan quvish emas, balki barqaror iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Transformatsiya jarayonida banklarning mijozlarga yo'naltirilganlik darajasi oshib bormoqda. Mijoz ehtiyojlarini chuqur o'rganish va ularga mos moliyaviy mahsulotlarni taklif etish bank aktivlarining samarali joylashtirilishiga olib keladi. Masalan, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini moliyalashtirish bo'yicha moslashuvchan kredit mahsulotlari bank aktivlarining real sektor bilan bog'liqligini kuchaytiradi va ularning iqtisodiy samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, chakana bank xizmatlarini rivojlantirish orqali keng aholi qatlamlarining bo'sh mablag'larini jalb qilish aktivlar bazasini mustahkamlaydi.

Banklarni transformatsiya qilish orqali aktivlar samaradorligini oshirish jarayoni makroiqtisodiy barqarorlik bilan ham chambarchas bog'liq. Barqaror iqtisodiy muhitda banklar uzoq muddatli kreditlash va investitsiya faoliyatini kengaytirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa aktivlar aylanishining barqarorligini ta'minlab, bank tizimining umumiy samaradorligini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, bank transformatsiyasi faqat ichki boshqaruv islohotlari bilan cheklanmasdan, iqtisodiy siyosat va moliya bozorlarining rivoji bilan uyg'un holda amalga oshirilishi lozim.

Transformatsiya jarayonlarining muvaffaqiyati banklar tomonidan zamonaviy moliyaviy instrumentlardan foydalanish darajasiga ham bog'liq. Qimmatli qog'ozlar bozori, lizing, faktoring va boshqa moliyaviy vositalar orqali aktivlarni joylashtirish bank daromadlarini diversifikatsiya qiladi. Bu esa aktivlar samaradorligini oshirish bilan birga, risklarni taqsimlash imkonini ham beradi. Innovatsion moliyaviy mahsulotlarning joriy etilishi bank aktivlarining bozor sharoitlariga tez moslashishini ta'minlaydi.

Umuman olganda, banklarni transformatsiya qilish orqali aktivlar samaradorligini oshirish ko'p qirrali va uzluksiz jarayon hisoblanadi. Bu jarayon bank faoliyatining barcha yo'nalishlarini – strategiya, boshqaruv, texnologiya, kadrlar va

risk-menejmentni qamrab oladi. Transformatsiya natijasida bank aktivlari yanada sifatli, daromadli va barqaror bo‘lib, iqtisodiy rivojlanishning muhim moliyaviy manbaiga aylanadi. Bank tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar va innovatsion yondashuvlar aktivlardan foydalanish samaradorligini oshirish orqali nafaqat banklarning o‘zini, balki butun milliy iqtisodiyotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, bank aktivlari samaradorligini oshirish jarayonida barqaror rivojlanish va ekologik omillarni hisobga olish tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. “Yashil moliyalashtirish” tamoyillarini joriy etish orqali banklar ekologik toza loyihalarni qo‘llab-quvvatlash, energiya tejamkor texnologiyalarni moliyalashtirish va ijtimoiy mas‘uliyatli investitsiyalarni kengaytirish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Bunday yondashuv nafaqat bank aktivlarining uzoq muddatli daromadlilikini ta‘minlaydi, balki ularning barqarorligini ham mustahkamlaydi. Natijada bank aktivlari qisqa muddatli foydadan ko‘ra, strategik va barqaror iqtisodiy qiymat yaratishga yo‘naltiriladi.

Transformatsiya jarayonida banklar o‘z aktivlarini boshqarishda ilg‘or tahliliy modellar va prognozlash usullaridan foydalanishga intilmoqda. Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar, bozor kon’yunkturasi va tarmoqlar kesimidagi rivojlanish tendensiyalarini chuqur tahlil qilish banklarga aktivlarni eng samarali yo‘nalishlarga joylashtirish imkonini beradi. Bunday tahliliy yondashuv kreditlash va investitsiya qarorlarining aniqligini oshirib, aktivlar samaradorligining pasayishiga olib keluvchi xatolarni minimallashtiradi. Natijada bank resurslari yuqori qo‘shilgan qiymat yaratuvchi loyihalarga yo‘naltiriladi.

Banklarni transformatsiya qilish jarayonida ichki nazorat va audit tizimlarining kuchaytirilishi ham muhim ahamiyatga ega. Samarali ichki nazorat mexanizmlari aktivlardan maqsadsiz foydalanish, moliyaviy intizom buzilishi va korrupsiya holatlarining oldini olishga xizmat qiladi. Audit tizimining mustaqilligi va shaffofligi bank aktivlari ustidan doimiy monitoringni ta‘minlab, ularning real holatini baholash imkonini beradi. Bu esa aktivlar samaradorligini oshirishga qaratilgan boshqaruv qarorlarini o‘z vaqtida qabul qilish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Transformatsiya sharoitida banklararo hamkorlik va integratsiya jarayonlari ham faollashmoqda. Konsorsium kreditlari, qo'shma investitsiya loyihalari va moliyaviy infratuzilmani birgalikda rivojlantirish bank aktivlaridan foydalanish samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bunday hamkorlik risklarni bir nechta ishtirokchilar o'rtasida taqsimlash imkonini berib, yirik va uzoq muddatli loyihalarni moliyalashtirishda banklarning imkoniyatlarini kengaytiradi. Natijada aktivlar miqyosi va ta'sir doirasi oshib, ularning iqtisodiyotga qo'shgan hissasi kuchayadi.

Bank transformatsiyasi jarayonida moliyaviy inklyuziya masalasi ham alohida e'tiborga loyiqdir. Aholining kam ta'minlangan qatlamlari va uzoq hududlarda joylashgan biznes subyektlarini bank xizmatlari bilan qamrab olish aktivlar bazasini kengaytiradi. Raqamli bank xizmatlari, masofaviy hisobvaraqlar va onlayn kreditlash mexanizmlari orqali banklar ilgari foydalanilmagan moliyaviy resurslarni jalb qilish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa aktivlar hajmi va samaradorligini oshirish bilan birga, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Transformatsiya jarayonining muhim jihatlaridan yana biri bank aktivlarining likvidligini samarali boshqarishdir. Likvid aktivlar ulushining optimal darajada saqlanishi bankka kutilmagan moliyaviy zarbalarga bardosh berish imkonini beradi. Shu bilan birga, haddan tashqari likvidlik daromadlilikni pasaytirishi mumkin. Shuning uchun transformatsiya jarayonida banklar likvidlik va rentabellik o'rtasidagi muvozanatni saqlashga intiladi. Bu muvozanat aktivlardan maksimal darajada samarali foydalanishning asosiy sharti hisoblanadi.

Xalqaro moliya bozorlariga integratsiyalashuv ham bank aktivlari samaradorligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Chet el investitsiyalarini jalb qilish, xorijiy moliyaviy institutlar bilan hamkorlik qilish va xalqaro moliya instrumentlaridan foydalanish banklarga qo'shimcha resurslar va tajriba olib kiradi. Bu esa aktivlarni boshqarish sifati va ularning daromadlilikini oshiradi. Shu bilan birga, xalqaro standartlarga moslashish bank faoliyatida intizom va shaffoflikni kuchaytiradi.

Banklarni transformatsiya qilish orqali aktivlar samaradorligini oshirish jarayoni doimiy takomillashtirishni talab etadi. Bozor sharoitlarining tez o'zgarishi, texnologik

yangiliklar va mijozlar ehtiyojlarining evolyutsiyasi banklardan moslashuvchanlik va tezkorlikni talab qiladi. Shu sababli transformatsiya bir martalik islohot emas, balki uzluksiz rivojlanish jarayoni sifatida qaraladi. Banklar ushbu jarayonda strategik rejalashtirish, innovatsiyalarni joriy etish va risklarni boshqarish o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlagan holda aktivlar samaradorligini barqaror ravishda oshirib borish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azlarova A.A. Transformation and development of the banking sector at the modern stage // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. – Toshkent, 2025. – №1. – B. 261–268.
2. Le T., Ngo T., Nguyen D.T., Ho T.H., Do T.T.M. Digitalisation and bank efficiency: evidence from an emerging market // Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance. – Penang, 2025. – Vol. 21, №2. – P. 29–65.
3. Muminov B. Banklarni transformatsiya qilish orqali aktivlar samaradorligini oshirish usullari // Ilg'or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2025. – Jild 2, №1. – B. 203–209.
4. Nguyen H.T., Nguyen G.H., Tran Y.T.H. The impact of digital transformation on the operational efficiency of commercial banks: empirical evidence from Vietnam // International Journal of Innovative Research and Scientific Studies. – Hanoi, 2025. – Vol. 8, №2. – P. 4345–4353.
5. Xolmuradov M. Tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish masalalari // Universal Journal. – Toshkent, 2025. – №60038. – B. 1–7.